

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Petra Koudelníčková

Svobodné mateřství v odrazu české literatury

konce 19. a začátku 20. století

Olomouc 2016

vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph. D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedenou literaturu.

V Olomouci dne 4. 4. 2016

vlastnoruční podpis

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, poskytování rad, vstřícnost a trpělivost.

Děkuji PhDr. Kamile Holáskové, Ph.D. za odborné konzultace a poskytování rad z oblasti psychologie.

vlastnoruční podpis

Obsah

Obsah	4
Úvod	5
1 Svobodné mateřství	5
1.1 Vdovství	5
1.2 Svobodná matka	6
1.2 Potrat	7
2 Téma svobodného mateřství v české literatuře konce 19. a začátku 20. století	9
2.1 Svobodné mateřství v dramatu	9
2.1.1 Vojnarka	9
2.1.2 Její pastorkyňa	12
2.1.3 Dobráci	16
2.1.4 Chroust	20
2.2 Svobodné mateřství v próze	23
2.2.1 Kalibův zločin	23
2.2.2 Pacientka doktora Hegla.....	27
Závěr	34
Seznam použité literatury	35
Anotace	37

Úvod

Postavení svobodných matek nebylo v minulosti vůbec jednoduché. V mnoha případech ženy přišly o manžela, ale jejich společenské postavení se nějak nezměnilo. Pro vdovy nebylo až tak obtížné se znovu provdat, ale v některých případech byly odsouzeny společností za rychlé zapomenutí na zesnulého muže. Mnohem těžší situaci měly svobodné matky, které se ve většině případech pokoušely o potrat, protože narození nemanželského dítěte pro ně znamenalo odsun na okraj společnosti a opovržení. V lepším případě se dívek ujmul muž, který byl ochoten nést následky jejího činu. Avšak k tomuto došlo zřídka.

V bakalářské práci se zabývám problematikou svobodného mateřství na přelomu 19. a 20. století. Téma práce jsem si vybrala, protože mě zaujal pohled různých autorů na danou problematiku a jejich řešení svobodného mateřství. Cílem práce je analýza vybraných děl zaměřující se na svobodnou matku a následné srovnání svobodných matek. Záměrem práce je tedy najít podobné či shodné rysy v povaze, chování nebo jednání svobodných matek, popřípadě rysy rozdílné.

V první kapitole své práce se zabývám svobodným mateřstvím v podobě vdovství a svobodné matky. Všímám si zejména možností žen a jejich postavení ve společnosti. Součástí dané kapitoly je i téma potratu. Potrat byl pro těhotnou ženu jednou z nelegálních možností řešení nechtěného těhotenství. Zdrojem informací pro první kapitolu jsou pro mě zejména knihy od Mileny Lenderové zabývající se ženami v českých zemích.

Ve druhé kapitole se nejprve zaměřím na hrdinky čtyř dramatických her s problematikou svobodného mateřství (Vojnarka, Její pastorkyňa, Dobráci a Chroust), poté na dvě hrdinky prozaických děl (Kalibův zločin, Pacientka doktora Hegla). V obou částech nastíním děj příběhů na základě své četby, v němž se snažím zachytit nejpodstatnější rysy díla a hlavně postavu svobodné matky nebo vdovy. Vycházím zejména z dobových novinových a časopiseckých kritik, které jsou pro mě podstatným zdrojem informací a podávají mi dobový pohled na dílo. V dramatických hrách hledám u hrdinek podobné či shodné rysy jednání, naopak u próz se věnuji rysům rozdílným. Podstatný je pro mě fakt, že mezi vydáním prozaických děl uběhlo 36 let, tudíž se v dané době leccos změnilo, částečně i pohled na svobodné mateřství. Dále čerpám převážně z Lexikonu české literatury, Slovníku soudobých českých spisovatelů a Dějin české literatury.

Také se snažím využívat psychologického pohledu na problematiku svobodných matek, jenž prostupuje mou prací. Z knih využívám zejména Úvod do psychologie osobnosti přibližující lidské emoce a pohnutky a knihu Jak zvládá krizi moderní žena zaměřující se na krizové situace v životě žen. Ve své práci využívám hlavně kapitoly o smrti dítěte.

1 Svobodné mateřství

1.1 Vdovství

Po ovdovění do nového vztahu vstupovaly většinou mladší ženy, kterým bylo v době manželovy smrti méně než 35 let z důvodů biologických a emocionálních potřeb. Některé z nich totiž nestačily s prvním manželem splnit svou mateřskou povinnost. Naopak ženy starší, které ovdověly mezi 35. – 50. rokem života se rozhodovaly, zda pro ně není lepším řešením život bez manžela. V 19. století se totiž uzavíraly sňatkové smlouvy, které ženám po ovdovění zaručovaly přístup ke společnému majetku. Pokud se tedy žena cítila dost silná na řízení hospodářství, zvažovala, zda pro ni není lepší zůstat vdovou a vzít na sebe výhody a nevýhody tohoto stavu. Tyto starší ženy během společného hospodaření s manželem nasbíraly řadu zkušeností, jež mohly při samostatném vedení sňatku uplatnit. Navíc taková majetná samostatná žena byla společností nejen akceptovatelná, ale zvýšila se i její společenská prestiž.

Některé vdovy po manželově smrti věno, které by přešlo do jejich vlastnictví, mít nemusely. Takové ženy se ocitly bez jakýchkoliv prostředků, a proto jim zákon přiznal vdovské právo „*jímž se jaksi prodlužoval na účet pozůstalosti její nárok na výživu vůči manželovi i za hrob, avšak jen na šest neděl.*“¹

V populaci meziválečného Československa tvořily vdovy vysoký podíl. Stále však byly vyhlídky vdovce na svatbu vyšší než vyhlídky vdov. Katolická církev sňatek vdov odmítala. Provdané vdovy nebyly respektovány ani u části sekularizované společnosti. Těmto ženám bylo vyčítáno, že zapoměly až příliš rychle na zesnulého manžela a na děti, okolo nichž se měl odvíjet jejich následný život. Ve společnosti se ovšem vyskytly i vdovy, které se všech radostí vzdaly ve prospěch dětí. Tyto vdovy byly pro společnost řádným příkladem. V běžném životě to však nebylo nejlepší řešení, protože placené zaměstnání žen nebylo pravidlem. Nárok na vdovský důchod měla pouze vdova po pojištěnci nebo vdova po důchodci s různým omezením. Vdovy musely dodržovat dobu smutku. V tomto období

¹ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1962. 281 s. str. 199.

chodily v černém oblečení a stranily se zábav. „*Pomyslným spojením se zesnulým partnerem byl jeho snubní prsten, který nosila vdova spolu s prstýnkem svým.*“²

1. 2 Svobodná matka

Narození nemanželského dítěte bylo pro dívku značnou pohromou. Soulož mohla proběhnout až po svatbě, tudíž tato nevdaná dívka zhřešila a byla společností brána jako nečistá. Při vstupu dívek do manželství byl kladen důraz na nevěstino panenství, i když ne všechny z nich k oltáři přistupovaly ve stavu neporušenosti.

Dívka zpravidla ztrácela naději na uzavření manželství a odvrátila se od ní i její vlastní rodina, pro kterou byl dceřin čin hanbou ve společnosti. Přicházela o základní útočiště a pomocnou ruku ze strany rodičů. Dívka nacházející se ve velmi tíživé životní situaci navíc byla propuštěna z práce a byla odkázána na nejhůře placená zaměstnání za nejhorších podmínek. Aby své dítě uživila, musela začít brzy po porodu pracovat. Některé z nich se oddaly prostituci. Nelze však říci, že se taková tragédie odehrála ve všech případech svobodných matek. Všechny matky své těhotenství nebraly jako tragédii, ani tak, že by jim nemanželské dítě mělo zkazit život.

Nemanželské dítě pokaždé ženě nemuselo znemožnit uzavření sňatku. „*Většina dětí totiž brzy zemřela; pokud žena odešla na jiné místo, než kde porodila, nikdo o jejím poklesku nemusel vědět.*“³ Některým ženám se podařilo svou hanbu skrýt urychleným provdáním. Ať už se provdaly za otce nemanželského dítěte, který se k němu přihlásil, nebo za muže, který neměl tušení, že si bere těhotnou ženu.

Nejvíce byly svobodné matky odsuzovány církví, ale i přesto se nemanželská porodnost v průběhu let zvyšovala. V roce 1904 bylo na našem území 7,4 % nemanželských dětí a v roce 1928 jich bylo už 12 %. Rodily je převážně mladé a nezkušené ženy v závislém postavení.

Do roku 1914 nebylo možné, aby nemanželské dítě neslo příjmení svého otce, i když se k němu přihlásil a své otcovství přiznal. Po roce 1914 matčin manžel mohl dát dítěti své jméno veřejným nebo notářsky ověřeným prohlášením. Československý občanský zákoník

² LENDEROVÁ, Milena et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 853 s. str. 153. ISBN 978-80-7106-988-1.

³ Tamtéž str. 568.

převzal ustanovení zákoníku rakouského. „*Nemanželské dítě měli rodiče přiměřeně ke svému jmění živit, vychovat a zaopatřit. Hmotné zajištění bylo především na otci; nemůže-li, přešla tato povinnost na matku a po ní na její rodiče.*“⁴ Od roku 1928 byl otec povinen nahradit matce útraty porodu i náklady na její výživu po dobu šesti neděl. Soud navíc mohl na matčin návrh otce přimět, aby zajistil výživu dítěte v prvních třech měsících, ale jen v případě, pokud tyto finance matka opravdu potřebuje a pokud nevede nezávazný život. To vše jen v případě, pokud by jeho otcovství bylo věrohodně prokázáno. V případě, že by matka dítě chtěla vychovávat sama, otec jí toto právo nesmí odejmout a stále je povinen platit náklady na výživu dítěte. Pokud by matka byla shledána za nevhodnou v péči o dítě, otec by jí ho musel odebrat a starat se o něj sám.

V době první Československé republiky nabízel sociální systém matkám rodinný příspěvek na nemanželské dítě. „*Do ověřování pravdivosti údajů, které žadatelka uvedla, se zapojovalo i četnictvo, které se informovalo i u osob, často zaujatých vůči svobodné matce. Její povinností bylo rovněž uvedení jména otce, což mnohé neučinily a zůstaly odkázány samy na sebe.*“⁵

1.2 Potrat

Nejčastějším důvodem žen k umělému potratu byly důvody existenční a nemanželské těhotenství. Některé ženy se snažily o vyhnání plodu samy různými způsoby. „*Laická „léčba“ byla většinou surová: šlapání na břicho, nezvykle namáhavá fyzická práce, klystýry, pouštění žilou, bylinky, /.../ horké koupele, hladovění, ostré a špičaté předměty.*“⁶ Takové postupy většinou končily smrtí matky, v lepším případě její sterilitou. Naopak některé daly přednost pomoci tzv. andělíčkářek nebo lékařů. Ženy utápějící se v beznaději věděly, že by společnost odsoudila je samotné jako svobodné matky, i jejich nemanželské potomky.

Potraty se pochopitelně tajily, což se lépe dařilo v městském prostředí. V posledních desetiletích 19. století se potrat stal pro některé „zkušené ženy“ výnosným podnikáním i přesto, že za svou profesi mohly být odsouzeny. K těmto ženám, které byly většinou porodními asistentkami, se uchýlovaly hlavně ženy z chudších poměrů. Zákrok poté

⁴ LENDEROVÁ, Milena et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 853 s. str. 582. ISBN 978-80-7106-988-1.

⁵ Tamtéž str. 582.

⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. 304 s. str. 111 – 112. ISBN 80-204-0737-5.

vyžadoval ještě lékařské ošetření a v některých případech mohl končit i smrtí matky. Naopak ženy z bohatších poměrů upřednostňovaly lékařsky provedené potraty, které byly sice dražší, ale mnohem bezpečnější.

Potrat byl poměrně rozšířeným jevem a k jeho nárůstu došlo zejména během první světové války a neubývalo ho ani po vzniku Československa. Od počátku 20. století byly snahy o legalizaci stále zřetelnější, a to z důvodů tragických následků potratů a silící ženské emancipace, která hlásala svobodné rozhodování žen o vlastním těle. Avšak podle paragrafu 144 novely trestního zákoníku z roku 1928 bylo vyhnání plodu zločinem. O legalizaci potratu se snažila řada reformátorů. Například Emil Lány, tehdejší rada ministerstva spravedlnosti, navrhl legalizaci potratu v případě, že by porod ohrozil život či zdraví ženy, kdyby hrozilo narození dítěte duševně nebo tělesně postiženého nebo v případě ženy, která už má tři děti. Tento postoj byl krokem vpřed, protože bral v potaz zdraví a důstojnost ženy i zdraví dítěte. Do diskuze se aktivně zapojila i tehdejší poslankyně Betty Karpíšková, která uznala, že potrat ohrožuje zdraví ženy, nýbrž odmítla, aby společnost ženu nutila rodit děti. Podle Karpíškové žena „neměla být nástrojem k rození dětí, mateřství bylo jejím nezadatelným právem, nikoli povinností.“⁷ Proti tomuto stanovisku se radikálně stavěla katolická církev, která chápala přerušování těhotenství jako vraždu.

Přívrženci legalizace potratů prosazovali potraty výhradně na klinikách či v ústavech a jen do tří měsíců těhotenství. Uvědomovali si také, že je potrat pro ženu velmi těžkou záležitostí, ke které se odhodlává jen v nejkrajnějším případě. Objevil se také názor, že i neprovdaná žena má právo na pohlavní život a bylo poukázáno na nesvědomitého muže, který se nepostaral o svou partnerku, když otěhotněla. I přesto k legalizaci potratu nedošlo a stalo se tak až v roce 1957, kdy jednotlivé žádosti o potrat posuzovaly interrupční komise, které byly spíše formální a většinu žádostí povolovaly.

Některé prosté ženy se ze zoufalosti uchýlovaly k vraždě svých narozených nemanželských dětí. Jiné ženy neodvažující se své dítě usmrtit, ho považovaly za nevídané břemeno a nevěnovaly mu značnou péči. O čemž svědčí i fakt, že „*kojenců nemanželského původu umíralo pravidelně skoro dvakrát tolik, než dětí manželských.*“⁸ Přeživší nemanželské děti byly v dospělém věku vydány v životě nejrozmanitějším ústrkům.

⁷ LENDEROVÁ, Milena et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 853 s. str. 577. ISBN 978-80-7106-988-1.

⁸ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1962. 281 s. str. 233.

2 Téma svobodného mateřství v české literatuře konce 19. a začátku 20. století

2.1 Svobodné mateřství v dramatu

2.1.1 Vojnarka

Alois Jirásek napsal v roce 1891 divadelní hru **Vojnarka** řadící se do realistického dramatu. Hra kriticky pojednává o působení prostředí na charakter člověka. Její premiéra se konala v roce 1890 v Národním divadle, které ji ve své době považovalo za jednu z nejlepších her. Děj hry je zasazen do prostředí české vesnice. Zdeněk Nejedlý zmiňuje v díle Alois Jirásek autorův náhlý odklon od městského prostředí pro zobrazení skutečného hrdiny z vesnice: „*V tom oboru celá jeho tvorba byla tehdy zabrána městem a dále novými jeho díly historickými. Když však měl nyní postavit na jeviště skutečného hrdinu, nesáhl sem, do života městského, nýbrž tam, kde od počátku nalézal své nejsilnější postavy, do drsného, ale právě tím i neoslabeného, plného, silného života lidového.*“⁹

Jirásek staví do centra příběhu vdovu s dítětem. Tento příběh založil na skutečném příběhu selky Benešové žijící ve vsi Sloupnici v oblasti Litomyšlska. K této skutečnosti se vyjádřil v časopise Lumír: „*V této vsi hodlala selka vdova znovu se provdati, ženichem byl čeledín, voják vrátivší se z vojny, její první, ale nešťastná láska. Před samou však svatbou selka se přesvědčila, že není hodný. I zamítla jej. Zavržený ženich se zastřelil.*“¹⁰

Hlavní postavou je statná třicetiletá selka Madlena Vojnarová žijící na statku sama se synem Jeníkem. Madlena je samostatná žena, finančně zajištěná, která se rozhodně vdávat nehodlá, ani přes přemlouvání zpěváka a intrikáře Hrušky, který by tímto aktem chtěl získat něco pro sebe, či zetě Vojnara, který ji na statku často pomáhá. Ačkoliv ji okolí přemlouvá, u Madleny vidíme jasné stanovisko: „*Ne. Ted' už mít někoho je pozdě. Já se nechci udávat a nebudu seudávat.*“¹¹ Madlena se nechce vdávat kvůli svému synovi, který pro ni znamená celý svět a nestrpěla by, kdyby mu někdo ublížil, což je patrné z následující promluvy: „*Hoch je má jediná radost. A dybych seudala, abych se dívala, jak se před tátou krčí a třese,*

⁹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Alois Jirásek*. 2. vyd. Praha: Družstvo Dílo, 1946. 136 s. str. 81.

¹⁰ JIRÁSEK, Alois. Vzpomínka. *Lumír*. 1917 – 1918, roč. XLVI., č. 1, str. 3.

¹¹ JIRÁSEK, Alois. *Vojnarka*. *Otec*. Lucerna. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 261 s. str. 16.

do koutka zalízá, hoch ve svém! Ne, švaře, to budu ještě jednou tak dělat a třeba sama s koněma jezdit.“¹² Hrdinka tedy upřednostňuje synovy zájmy před svými.

Z vojny se vrací její dávná láska Antonín a intrikář Hruška mu hned zajistí místo na Vojnarčině statku. Vojnarka je zaskočena nejen jeho návratem, ale i zjištěním, že k němu stále něco cítí a že jí není lhostejný. Antonín pozměněn hrůzami války se snaží Vojnarku znovu získat přes syna Jeníka, ke kterému se chová jako dokonalý otec. Moc dobře ví, že právě na svém synovi Vojnarka tolik lpí. Pokud si získá lásku syna, získá si i lásku její. „*SELKA: Může mít někdo cizí dítě rád tak jako své? ANTONÍN: Ale moh by ho mít rád kvůli tobě, že je tvůj.* „¹³ Když Vojnarka vidí jeho snahu a dobrotu, brání Antonína před Vojnarem, který by ho nejraději ze statku propustil. Vojnarka začíná propadat lásce a po ujištění, že má syna opravdu rád, se do něj nadobro zamilovává a nebere v potaz pomluvy, že Antonín hrává v hospodě karty. Vojnar odmítá chodit na statek a Antonín má na statku hlavní slovo. „*Jenže vše je jenom přetvářka a lež. Antonín myslí jen na to, jak snadno přijít ke jmění. S pomocí Hrušky, kterému přislíbí odměnu, až bude statkářem, vyvrátí jakékoliv nařčení z karbanictví a vytvoří dokonalou iluzi, jak je slušný a jak moc Vojnarčina syna miluje.*“¹⁴

Antonín se v hospodě chlubí, jak si Vojnarku omotal kolem prstu. V kartách už prohrál mnoho peněz, ale to ho netíží, protože ví, že bude pánem na statku. Když má hlídat nemocného syna, dává přednost hraní karet a Vojnarka se na Vojnarův popud vydává do hospody, aby se na vlastní oči přesvědčila, zda jí Vojnar říká pravdu. Nejhorší je pro ni bezpochyby zjištění, že dítě, které je pro ni nadevše drahé, Antonín nechá v nemoci samotné. Antonín v hospodě Vojnarce vyčte její přehnanou péči o syna. Teprve zde Vojnarka poznává, že se v něm spletla a vyčte mu: „*A tys, abych ti to řekla, teď ten čas se k Honzíčkou už tak neměl jako dřív. Říct jsem nemohla nic, ale cítila jsem to. Není, praua, tvůj, ale neměls mně slibovat. Co si mám myslet, nežli žes se přetvařoval. O, ty ses celý změnil, teď to dobře cítím a vidím.*“¹⁵ Vojnarka zruší svatbu a nezáleží jí na tom, co si o ní okolí pomyslí. Uvědomuje si, že Antonín není vhodným otcem pro Jeníka, i když ho má stále ráda. Antonín se nedokáže přenést přes ponižující odmítnutí svatby Vojnarkou, ale i přes ztrátu vidiny prosperujícího statku. Jeho hrdost se bouří a začíná pít. V opilosti se Antonín dostává na statek a vyhrožuje

¹² JIRÁSEK, Alois. *Vojnarka. Otec. Lucerna*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 261 s. str. 16.

¹³ Tamtéž str. 47.

¹⁴ Alois Jirásek. [online]. [cit. 21-2-2016]. Dostupné z: <http://www.aloisjirasek.cz/>

¹⁵ JIRÁSEK, Alois. *Vojnarka. Otec. Lucerna*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 261 s. str. 72.

Vojnarce a jejímu synovi. Je však znovu odmítnut a zastřelí se. Vojnarka si uvědomuje, že jí bez muže bude lépe a že je sama schopna syna dobře vychovat.

Tato silná žena sebou nechá manipulovat. Zamilovaná žena má na sobě růžové brýle a vidí pouze to, co vidět chce. Je šťastná, že přece jen našla muže, který bude pro syna dokonalým otcem. Hanuš Jelínek v knize *S prvního balkonu* má jasné stanovisko - pro Madlenu je nejdůležitější štěstí jejího syna. Navíc Madlena upřednostňuje roli matky před rolí milenky, a i když by byla ráda s mužem, který by ji opravdu miloval, lásku zavrhuje. O tom Jelínek píše: „*Vojnarka je především matkou. Stačí, aby si čeledín hračkou, pamlskem získal lásku pětiletého Honzíčka, a důvěřivá Vojnarka nevidí pak už překážky, aby její umlčované srdce nepromluvilo!*“¹⁶

Jirásek zobrazil ženu velmi silnou řídící se svými rozumovými vlastnostmi až do chvíle, kdy potkává svou dávnou lásku. Zde Vojnarka ztrácí zábrany a celá se oddá muži, o němž je přesvědčena, že bude pro syna vhodným otcem. Oči se jí otevírají až ve chvíli, kdy svého muže vidí v hospodě a zjišťuje, že pravá podstata jeho povahy jí zůstala skryta. Vojnarka vycházející z hospody vykřikne: „*Zas svobodná! Za to ty, dítě, nebudeš mít nevlastního tátu, nebudeš se třást. Ale mé štěstí je pochováno!*“¹⁷ Vojnarce se na jednu stranu ulevilo, že chlapec nebude mít zlého otce, avšak na druhou stranu si uvědomuje, že ztrácí lásku a štěstí pro sebe. Hanuš Jelínek obdivuje Vojnarčinu statečnost a její zřeknutí se vlastního štěstí ve prospěch dítěte: „*Vojnarka necouvne před ostudou a sňatek odřiká. Zřiká se tím nadobro osobního štěstí, po němž zdravá, silná žena touží, zřiká se ztraceného a znovu nalezeného snu svého života, ale dítě, dítě především!*“¹⁸

Jirásek podle Jaroslavy Janáčkové zobrazil ženu, která je smířená s osudem matky, která se provdala bez lásky, brzy ovdověla a oddala se posláni selské matky. Uvedme si také její komentář ke jménu Madleny Vojnarové: „*Titulní hrdinka připomíná jménem kajičnou Magdalenu, příjmením pak „vojnu“ plnou mravního patosu a vznešenosti.*“¹⁹

Také Jan Kopecký píše v doslovu Vojnarky: „*Hrdinkou je Madlena, po ní je hra nazvána – a na ženském osudu ukázal dramatik, jak nemilosrdně nakládá s lidskými srdci i*

¹⁶JELÍNEK, Hanuš. *S prvního balkonu*. 1. vyd. Praha: B. Kočí, 1924. 245 s. str. 203 – 204.

¹⁷JIRÁSEK, Alois. *Vojnarka. Otec. Lucerna*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 261 s. str. 76.

¹⁸JELÍNEK, Hanuš. *S prvního balkonu*. 1. vyd. Praha: B. Kočí, 1924. 245 s. str. 203 – 204.

¹⁹JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1987. 581 s. str. 271.

životy řád, založený na vládě majetku nad člověkem.“²⁰ Kopecký se vrací k Antonínově chtivosti po majetku.

2.1.2 Její pastorkyňa

V témže roce se na jevišti Národního divadla konala premiéra Její pastorkyně od Gabriely Preissové, která ovšem neměla značně pozitivní ohlas jako Jiráskova Vojnarka. Obě díla spadají do realistického dramatu, které je založeno na studiu života a jeho typickém zobrazení. Zpravidla je kriticky zaměřeno proti společnosti.

V roli svobodné matky v dramatu vystupuje schovanka **Jenůfa**. Jenůfa je dívka rozumná, hodná, umí vyšívat a učí lidi ve vesnici číst. Stará se o ni kostelnička, kterou lidi berou jako velmi schopnou a rozumnou ženu. Jenůfa se zamiluje do lehkomyšlného bratrance Števy, který nemá rád ji samotnou jako osobnost, ale její vzhled. I když ji kostelnička a bratranec Laco, který je do ní tajně zamilovaný, upozorňují, že Števo vztah nebere vážně a že s ním nebude šťastná, Jenůfa je neposlušná a Števu si idealizuje jako dokonalého partnera.

Kostelnička požaduje, aby měli zkoušku jednoho roku, a pokud Števo vydrží nepít, můžou se vzít. Velmi výstižná jsou její slova, která jsou vlastně předzvěstí hrůzy, která později nastane: „*Neposlechneš-li, Jenůfo, dáš-li jeho slovům přednost před mýma, Bůh tě tvrdě ztrestá – uvidíš.*“²¹

Laco hnán svou nešťastnou láskou Jenůfě pořeže tvář a lehkomyšlný Števo o ni ztrácí zájem, protože měl rád pouze její krásu. Jenže Jenůfa se mu už oddala a čeká s ním dítě. Byla Števem natolik oslněná, že si neuvědomovala, jaký může mít její čin následky. Její rozhodnutí oddat se mu bezpochyby ovlivnila její zamilovanost a naivita. Přece jen je Jenůfa příliš mladá a neměla s muži žádné zkušenosti. Bezhlavě se zamilovala, ale bohužel do nepravého.

O dítěti se brzy dozví kostelnička, která je ženou činu. Tato žena by nedokázala snést opovržení společností, a proto Jenůfu schovává pět měsíců doma, aby si neutrhla ostudu, že dívku špatně vychovala.

Jenůfa je slabá, nešťastná a nedokáže si přiznat, že už o ni Števo nemá zájem. Stále je do Števy zamilovaná, proto jeho náhlý odklon nedokáže pochopit. Nechá za sebe rozhodovat

²⁰ KOPECKÝ, Jan. *Doslov*. In: JIRÁSEK, Alois. Vojnarka. Otec. Lucerna. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 261 s. str. 251.

²¹ PREISSOVÁ, Gabriela. *Její pastorkyňa*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. 71 s. str. 16.

kostelničku. Za prvé není sama schopna rozhodovat a za druhé v dané době měli rodiče hlavní slovo. Kostelnička ji její zradu neustále vyčítá a Jenůfa navrhuje: „*Proč jste mě nepustila někam daleko odejít? Nemusela byste nás mít na očích a sužovat se.*“²² Podle výroku by Jenůfa byla natolik statečná, aby zůstala sama se svým nemanželským dítětem. Pro ženu jejího postavení by však život byl složitý a můžeme si tedy pokládat otázku, zda by byla natolik silná, aby opravdu odešla sama s dítětem.

Števo se nabízí, že jí bude dávat peníze, ale že si ji nechce vzít. Jenůfa si na něj ale stále myslí a pěstuje v sobě naději: „*Kdyby Števa to milé děcko spatřil, musel by se ustrnout.*“²³ Nedokáže pochopit, že jeho láska nebyla tak silná jako její.

Kostelnička hnána strachem a myšlenkou jejich jediné záchrany dítě vhodí do řeky, aby jí a Jenůfě ušetřila ostudu. Samozřejmě svou schovanku nadevše miluje a myslí si, že zabitím dítěte bude Jenůfě lépe, ovšem neuvědomuje si následky svého jednání a fakt, jak tímto aktem své schovance ublíží. Ostatně pro matku není nic horšího než ztráta dítěte. Jenůfě namluví, že dítě umřelo kvůli své slabosti a ta se hroutí. Jenůfa si na jednu stranu uvědomuje, že přišla o nově narozený život, avšak na druhou stranu ví, že smrt byla pro nemanželské dítě i pro ni jistým vykoupením. Právě proto je její smutek zmírněn jistou úlevou: „*Mamičko, srdce mi bolí, ale vy jste vždycky říkávaly, že by mu to bylo k přání – že co mu Pánbůh nachystá, já bych bédná nemohla.*“²⁴ Nemůžeme to mít hrdince za zlé, že takto smýšlí. Pro ženu jejího postavení by to byl nelehký život.

Náhle, jako by se jí oči otevřely, zapomíná na Števu a sympatizuje s Lacem, kterého dříve nemohla vystát. V Lacovi vidí jistotu a opravdovou lásku. „*Když o mě stojíš ještě včil – věřím už v tvoji lásku – a ta mamička si toho tak velice přeje ona už dost pro můj rozum zkusila. Já bych za tebe šla a chtěla bych ti být hodnou, vděčnou ženou – rozvaž si to dobře!*“²⁵ Anežka Schulzová se k Jenůfině náhlému citovému odklonu vyjádřila v časopise Květy: „*Přechod v povaze Jenůfině zdá se nám příliš náhlým, nepřipraveným. Až posud milovala vřele Števu, ještě před okamžikem byl on jedinou její myšlenkou a Laca byl jí zcela lhostejný. Ovšem nyní se dověděla, že Števa jí zradil, opustil. To může podrytí, otrávit lásku její ke Števu, však nemůže jí přece umožniti, aby tak obratem ruky vyplnila místo jeho*

²² PREISSOVÁ, Gabriela. *Její pastorkyňa*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. 71 s. str. 21.

²³ Tamtéž str. 22.

²⁴ Tamtéž str. 35.

²⁵ Tamtéž str. 37.

osobou jinou.“²⁶ Schulzová komentuje její náhlý odklon od milovaného Števy a nechápe, jak by se Jenůfa mohla hned zamilovat do muže, kterého dříve nemohla ni vystát. Podobný názor zastává i Arthur Závodský: „*Divák se maně ptá: Proč Jenůfa při své rozumnosti tohoto plytkého smyslníka neprohlédla? Dívka omlouvá Števu ještě i tehdy, když se už docela ujasnilo, že ji přestal mít rád. Podobně nás u Jenůfy, jinak v mateřství dojímající, překvapuje, že se tak rychle rozhodla pro zasnoubení s Lacou, že na zemřelé dítě jako by zapomněla.*“²⁷

V den svatby lidé objeví mrtvé dítě a kostelnička se pod tíhou viny k činu přiznává. Jenůfa poznává své mrtvé dítě, což vykřikne před lidmi, kteří ji za její čin odsoudí. V okamžiku šoku se hrdinka nedokáže ovládnout a nemyslí na následky svých slov. Kostelnička si konečně uvědomuje hrůzu svého činu a veškerou vinu bere na sebe. Jenůfina nezralost se v této chvíli mění. Nad kostelničkou se povznese, neboť ví, že její opatrovatelka si svůj čin bude nad smrti vyčítat. „*Dosti smrtelného ponížení a muk vás ještě čeká. Já vás nezatracuju, ale vy jste mi život zachránila, aby mi byl až do smrti těžkým.*“²⁸ Jenůfa by pochopila, kdyby Laco od ní odešel. „*Však včil vidíš, že s mým bídným osudem svůj spojit nemůžeš.*“²⁹ Laco se však ukáže jako pravý muž, který s ní i přes opovržení společnosti zůstává. Jenůfa se tedy na konci ukazuje jako silná bytost, která je ale ráda za muže, který při ní bude stát.

Preissové Jenůfa s Jiráskovou Vojnarkou se shodují v následujícím prvku. Obě hrdinky realistického dramatu se bezhlavě zamilují a nezajímají je pomluvy o milých ze strany příbuzných. A obě na to také doplácí. Mají na očích růžové brýle, které jim jejich partnery idealizují do nejvyšší dokonalosti. Názory rodiny, příbuzných či přátel jsou nezaujaté a přináší jiný úhel pohledu, který odhaluje takové aspekty, který zamilovaný člověk nevidí nebo si je neuvědomuje. Zatímco Vojnarka už má za sebou zkušenost, ze které může těžit, Jenůfa je nevyzrálá dívka. Oběma se nakonec oči otevírají a poznávají pravé charaktery svých vysněných mužů. Zatímco Vojnarka je ochotna žít sama, Jenůfa padá do náruče dalšímu muži.

U Jenůfy lze najít také jistou paralelu s hrdinkou Toničkou z díla Jiřího Mahena Chroust. Obě dívky jsou na počátku příběhu spíše klidné, hodné a obě řádně poslouchají své vychovatelky, v případě Jenůfy kostelničku, v případě Toničky svou tetu. Obě dívky se ke

²⁶ SCHULZOVÁ, Anežka. *Její pastorkyňa. Květy*. 1890, roč. XII., s. 754.

²⁷ ZÁVODSKÝ, Artur. *Gabriela Preissová*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962. 318 s. str. 133.

²⁸ PREISSOVÁ, Gabriela. *Její pastorkyňa*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. 71 s. str. 50.

²⁹ Tamtéž str. 51.

konci příběhu mění a rozhodují sami za sebe. Jenůfa se povznáší nad kostelničkou a kráčí sama vstříc svému osudu a poslušná Tonička utíká tajně z domu s mužem po boku.

Po premiéře dramatu se strhla vlna kritiky. Preissová ji nechápala, neboť se snažila o realistické zobrazení skutečnosti. Po této zkušenosti nechtěla psát, ale nakonec se rozhodla pro idealizování života. Později dílo přepracovala na prózu, jenž směřuje spíše k romantické osudovosti.

Například neznámý recenzent α reaguje na premiéru hry v časopise Zlatá Praha následovně: „*V novém svém dramatu Její pastorkyňa Gabriela Preissová předvedla nám s bezohlednou pravdivostí realistické kresby drsný, brutální obraz ze života vesnického. Drama z hrubé stránky venkovského života již povážlivou měrou opanovala české jeviště. Maně vyskytuje se otázka, jest-li nás život společenský tak úplně mrtvý a bařinatý, že nelze z něho vyloviti ani jedinou myšlenku, jež by byla hodna, by dramatik ji vtělil v své dílo?*“³⁰ Recenzent kritizuje její brutální zachycení vesnického života.

Jan Ladecký se vyjádřil: „*Pastorkyně chtěla být naturalistickou, ale stala se brutální, chtěla být pravdivou, ale stala se odpornou, neboť umění tu zůstalo stranou.*“³¹

Josef Turnovský svůj komentář ještě přiostrčil a můžeme u něj pocítit náznaky ironie: „*Ze všeho vane mráz podlosti, nízkosti, nerozumu a ničemnosti. /.../ takovými přece naši venkované celkem nejsou a spisovatelka asi hodně cestovala, než celou společnost ničemů pro svá dramata sestavila.*“³²

Navíc se vedly spory o původnosti dramatu, protože kritici, jako například Jan Ladecký, dílo srovnávali s dramatem Vlása tmy od Tolstého. Jaroslava Janáčková poukazuje na shodné rysy děl - usmrcení dítěte, postava lehkovážného muže, který opouští svou milou. Zmiňuje mimo jiné i velmi rozdílné typy postav. Janáčková se vyjadřuje: „*Ať už se mladá Preissová obeznámila s Tolstého Vlása tmy jakkoliv, měla odvahu přijmout inspiraci od autora a díla evropsky uznávaného a v Čechách v překladu uveřejněného. Sotva mohla nepočítat s tím, že se hodnoty Její pastorkyně budou zvažovat na pozadí dramatu Tolstého; s inspirací naložila po svém a vlastně po česku, v duchu národní literatury.*“³³

³⁰ α . Dramatické umění. Zlatá Praha. 1889 – 1890, roč. 7, č. 52, str. 624.

³¹ ZÁVODSKÝ, Artur. Gabriela Preissová. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962. 318 s. str. 141.

³² Tamtéž str. 142.

³³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Alois Jirásek. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1987. 581 s. str. 269.

Preissová několikrát zdůraznila, že ačkoliv je velkou obdivovatelkou Tolstého, jeho hru nečetla, což doznává v dopise adresovaném rodině Mrštíků: „*Vlast' tmy jsem, nechť mne bůh ztrestá, nečetla – neviděla. Já vzala látku k svému dramatu ze skutečného života, jenom jsem ji pozvedla povinností podavatele.*“³⁴

K dramatu se samozřejmě našly i velmi pozitivní ohlasy. Josef Kuffner vyzdvihuje jeho psychologickou pravdivost a Jaroslav Vlček vidí hodnotu v jednotlivých postavách díla. I neznámý kritik Času hru oslavuje: „*My i proto vítáme kus paní Preissové, úkol realistické poezie, po soudu našem, tkví právě v tom, vypuditi mravní šosáctví a farizejství a přivést naši tzv. inteligenci k opravdovosti.*“³⁵

Mimo jiné napsala Preissová ještě povídku Dvě ukolébavky, kde se vyskytuje taktéž problematika svobodného mateřství. Dílo vyšlo v roce 1922 a hlavní hrdinkou je žena, která zůstala sama s nemanželskými dětmi a dokázala se poprat se svým smutným osudem. Hrdinka dává přednost svým dětem před mužem, upřednostňuje tedy roli matky, před rolí milenky. Uvědomuje si, že muže nepotřebuje a že se o rodinu dokáže sama dobře postarat.

K dramatu se vyjádřil v časopise Zlatá Praha Karel Engelmüller, jemuž příběh připadá spíše sentimentální než tragický: „*Také děj, jak jsem jej naznačil, objímající plných dvacet let, je téměř přeplněn řadou různých utrpení, takže výsledný dojem se tříští a sentimentalita oproti tragice nabývá převahy.*“³⁶

2.1.3 Dobráci

V roce 1899 vyšla divadelní hra Dobráci s podtitulem Hra o třech jednáních od významného dramatika a prozaika Jaroslava Marii. Jeho tvorba byla převážně ovlivněna naturalismem a dekadencí 90. let.

K dílům obecně zahrnující i Dobráky se vyjádřil v časopise Osvěta František Zákrejs, který mimo jiné zmiňuje, že Maria nemá zapotřebí napodobovat styl Ibsena či Zoly, jelikož má značné nadání směru modernistického. Podle Zákrejse Maria píše rozvlekle: „*Umi látku svým způsobem do jemných podrobností rozbírat a nalézá pro ně namnoze případná slova.*“

³⁴ PAROLEK, Radegast. K vlivu Tolstého „Vlády tmy“ na „Její pastorkyňu“ Gabriely Preissové. *Československá rusistika*. 1960, roč. 5, str. 239.

³⁵ ZÁVODSKÝ, Artur. *Gabriela Preissová*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962. 318 s. str. 143.

³⁶ ENGELMÜLLER, Karel. Z kulturního světa. *Zlatá Praha*. 1918-1919, roč. 36, č. 13-14, str. 111.

*Avšak opakuje se často i rozsáhle, v cyklu píše i nad pomyslení rozvlekle, a jeho osoby mluví někdy, jako by se jim v ubohých mozcích kaménky přemílaly.*³⁷

V roli svobodné matky je **Marie** přezdívaná Hvězda. Otec ji přirovnává ke světlému bodu, který doma září. Marie si má vzít nemluvného, mrzutého a úzkostného profesora Gustava Trmala na popud svého otce, který jí chce mít před svou smrtí zajištěnou, ale měsíc před svatbou Marie hnána pocitem blaženosti a bezmezné lásky zhřeší se svou první láskou vojákem Malinským. Marie je dívka velmi hodná a hlavně čestná – chce se ke svému hříchu Gustavovi přiznat, ale chůva jí v tom neustále zabraňuje. V té době si Marie nepřipouští, že by snad mohla otěhotnět. Marie chůvě tvrdí: *„Povídám ti, že se nemohu – nesmím vdávati. Ani by mne nechtěl, kdyby věděl, co se stalo.*“³⁸ Chůva, jakožto záporná postava myslící na svůj užitek, jí klade na srdce, aby myslela na svého otce, který se na svatbu těší a chce mít dceru zaopatřenou. Marie, ačkoliv je odhodlaná říct všem pravdu, i přesto, jaké by byly jejich reakce, se nakonec rozhodne chůvu poslechnout. Nechá se přesvědčit, protože chůva je pro ni skoro jako matka, kterou jí nahradila potom, co se její vlastní matka „pomátla na rozumu“ z neustálého podezírání manžela, že je jí nevěrný.

Marie vyčítající si svou vinu ještě Gustava nenápadně pokouší k odložení svatby. *„Snad ti nyní přijde i svatba nevhod, Gustave. Mohli bychom ji odložit. Totiž kdybys si přál.*“³⁹ Gustav je muž spíše chladný, klidný, rozvážný, trpící úzkostí, s jakousi trhlinou v srdci a stále nad něčím dumající. Marie je jeho pravý opak. Je veselá, aktivní, užívá si života a je mnohem vyspělejší. Marii je tento muž sympatický, chce se o něj starat a zlepšit jeho duševní stav. Kvůli němu se dokonce vzdává zábav a stává se věrnou ženou. Ze strany Marie vidíme její velkou lásku. Ženicha ji sice určil otec, ale Marii se zalíbil, takže se nejedná o svatbu z donucení, které byly pro danou dobu typické, a kdy o vdávání dcer rozhodovali pouze rodiče.

Nakonec se vezmou, ale Marii začíná být brzy po svatbě nevolno. Záhy zjišťuje, že je těhotná. Ne však se svým mužem, ale s oním vojákem. Marie se chystá pravdu vyzradit až těsně před narozením dítěte, protože se chce co nejdéle starat o manžela a žít v jeho přítomnosti. Když chce jít s pravdou ven, chůva jí to opět rozmlouvá. Zde už však Marie chůvu neposlechne a ukazuje se její dobrota. Nedokáže už déle klamat hodného člověka.

³⁷ ZÁKREJS, František. Obzor divadelní. *Osvěta*. 1900, roč. XXX., 1. díl, č. 3, str. 257.

³⁸ MARIA, Jaroslav. *Dobráci: Hra o třech jednáních*. 1. vyd. Terežín: Nakladatelství Josefa Nohavce, 1899. 127 s. str. 8.

³⁹ Tamtéž str. 38.

„Považ ale, toho dobrého člověka tak klamati. Nechati jej v tom domnění, že je to dítě jeho, kdežto je cizí. To je hrozný podvod.“⁴⁰ Zde vidíme Mariino čestné chování, i když s pravdou ven měla jít pochopitelně dříve.

Marie se tedy přiznává manželovi i otci. A je ochotna nést následky svého činu. „Teprve po sňatku jsem z jisté neklamné známky čerpala přesvědčení, že jsem počala před svatbou. Mohla jsem se hrůzou zblázniti.“⁴¹ Gustavova reakce je klidná, ostatně jako celá jeho osobnost, a nazývá Marii dobrákem - člověk, který se snaží všem vyhovět a na kterého se nelze hněvat. Dítě je pro něj nepřitelem. Nenávidí ho, protože rozbilo jejich vztah a protože nemá Marii jen pro sebe. Zažívá bezpochyby velký smutek „související s vědomím, že navždy přicházíme o něco významného, hodnotného.“⁴² Nechce o dítěti ani slyšet, nechce ho ani vidět. Marie říká, že by mu nedokázala lhát. „Já bych, Gustave, přece jenom příliš trpěla pod tou myšlénkou, že vydržuješ cizí dítě, že jsme se k tobě vetřeli, abychom využítkovali tvou dobrotu.“⁴³ Marie je velmi silná a na nastalou situaci se dlouho připravovala. Odchází od muže k otci a dává přednost roli matky před rolí milenky, vzdává se lásky milovaného muže ve prospěch narozeného syna. U otce musí své dítě hlídat před matkou, která si myslí, že je dítě otcovo a chce ho zabít.

Marie se o dítě pečlivě stará a nestydí se za to, že je svobodnou matkou. Na rozdíl od jiných žen v dané době. Radost z narození nemanželského potomka byla ojedinělá, ženy dítě braly spíše jako břemeno. Otec jí navrhuje, ať dítě odloží do nějaké rodiny, načež mu odpovídá: „Ale viz, kterak mám toho ubohého tvora dáti z rukou svých. Kudy bych chodila, hledala bych je, celé noci nespala, slyšíc jeho pláč, vidouc vzteklou tvář, která mu spílá, ruku která je bije zbláznila bych se, zbláznila i kdybych ve zlatém bydlela domě.“⁴⁴ Setkává se i s Gustavem, který jí navrhuje měsíční posílání peněz, protože je jeho žena. Marie mu odpovídá: „Je to hezké, že chceš konati, co ti zákon ukládá. Já ale vzdávám se toho dobrodiní a budu se starati sama o sebe a své dítě.“⁴⁵ Je odhodlaná odejít sama s dítětem do světa.

⁴⁰ MARIA, Jaroslav. *Dobráci: Hra o třech jednáních*. 1. vyd. Terezín: Nakladatelství Josefa Nohavce, 1899. 127 s. str. 50.

⁴¹ Tamtéž str. 72.

⁴² CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Úvod do psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 287 s. str. 215. ISBN 978-80-247-4033-1.

⁴³ MARIA, Jaroslav. *Dobráci: Hra o třech jednáních*. 1. vyd. Terezín: Nakladatelství Josefa Nohavce, 1899. 127 s. str. 76.

⁴⁴ Tamtéž str. 92.

⁴⁵ Tamtéž str. 99.

Mariina matka dítě ležící v kočárku uškrtí v domnění, že je otcovo. Ke kočárku se vrací Marie a vede rozhovor s Gustavem. Marie nachází dítě mrtvé. Gustavovi vmete do tváře: „*To se ti ulevilo, vid’? A všem se vám ulevilo. Všickni se budete radovati, libovati si, ač budete říkati „ubohé dítě“.*“⁴⁶ Marie je nešťastná, ale uvědomuje si, že se jí zároveň i ulevilo. Navíc jí Gustav tvrdí, že může být ráda, že se dítěte zbavila. Celá scéna je až nepřirozeně klidná. Nakonec se Marie, hnána vidinou znovunabytého harmonického vztahu rozhodne, že se ke Gustavovi vrátí i přesto, že dítě tolik nenáviděl. František Sekanina vidí jako vrchol nepřirozenosti právě závěrečnou scénu. Zde velmi kriticky pohlíží na Marii jako na matku: „*...matka vedle kočárku s milovaným dítětem právě uškrceným zcela klidně, ba místy s nádechem jásavosti ve slovech, bájí si příští život svůj po boku Trmalové, znovu a znovu opakuje staré věci, rozplývá se slovní náladovostí, rozšlapuje vzpomínky... Tak nejedná matka! Scéna ta není možná ani v knize ani na jevišti.*“⁴⁷

Marii můžeme hned v několika případech srovnat s Vojnarkou. Obě hrdinky sebou ze začátku nechají manipulovat – Vojnarka ze strany intrikáře Hrušky a Marie ze strany chůvy. Nakonec se však rozhodují podle sebe a jsou postavami velmi silnými smířenými se svým osudem. Obě hrdinky dále upřednostňují roli matky před rolí milenky. Vojnarka volí štěstí pro syna a své štěstí zavrhuje a Marie odchází od svého milovaného manžela a zůstává sama se svým nemanželským synem. Dítě pro ně představuje celý svět a upřednostňují ho před muži, kteří jsou pro ženu zajisté důležitou součástí života.

Ještě lépe lze srovnat Marii s postavou Jenůfy. Za první měly obě hrdinky v plánu odejít se svými nemanželskými dětmi do světa. Za druhé oběma dívkách jejich děti umírají a obě pod rukou velmi blízkého člověka – vychovatelky a matky, avšak za různých okolností. Pro matku je smrt dítěte bezpochyby nejhorší tragédií života. „*Smrt dítěte je nepochopitelná, předčasná, nepřirozená, „proti přírodě“.* /.../ *Jako zarmoucená matka ale máte pocit, že jste najednou ztratila všechno - minulost, současnost, budoucnost... Jakoby smrtí dítěte skončil celý váš život, přišla jste o všechno, co ve vašem životě mělo smysl. Jakoby už nebylo pro co - pro koho - proč žít... Vlastně si ani nedokážete představit, jak byste mohla žít dál...*“⁴⁸ Za třetí jsou obě hrdinky ze smrti dítěte zdrcené, avšak ne na dlouho, jak by každý očekával. Je nutné si uvědomit, v jaké se příběhy odehrávají dobře. Z dívčích promluv a jednání vidíme, že obě

⁴⁶ MARIA, Jaroslav. *Dobráci: Hra o třech jednáních*. 1. vyd. Terezín: Nakladatelství Josefa Nohavce, 1899. 127 s. str. 109.

⁴⁷ Tamtéž str. 184.

⁴⁸ ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Jak řeší krizi moderní žena*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 156 s. str. 132. ISBN 80-247-1202-4.

cítí značnou úlevu, že o nemanželské dítě, které bylo jistým břemenem, přišly. Jenůfa si brzy po smrti dítěte vezme Laca a Marie zapomíná na své mrtvé dítě ležící v kočáru s vidinou nádherné budoucnosti s Gustavem. Bez onoho nechtěného dítěte bude jejich život mnohem snadnější a jejich postavení ve společnosti mírumilovnější.

Ke hře se vyjádřil František Sekanina v časopise *Obzor literární a umělecký*, který recenzi zahajuje krátkým zamyšlením nad celistvostí díla: *„Bývá to pocit nemilý, když dílo dobře založené, s pevnou expositivou a silným vyvrcholením, pojednou se vám rozpadává ve scény nesouvislé a nesrovnalé, ba nemožné a tudíž zbytečné, které očividně mají za úkol doplnit pouze vnější formu díla.“*⁴⁹

Dále se věnuje se špetkou ironie poddání se hlavní hrdinky vojákoví: *„Nevěsta je dosti naivní, že odběhne, ovšem jen bez kloboučku, do „lesního zátiší“, kam jí důstojníček dal dostaveníčko. A byl to „takový krásný teplý večer“ a hezký hoch tak dojemně vyprávěl o svojí matce, že Hvězda – se poddala. Podlehla ráda a oddaně své „první lásce“, která hned nazejtří odtáhla do okupace...“*⁵⁰

Recenzent píšící pod pseudonymem En avant se v první řadě věnuje názvu díla *Dobráci*, dále postavě Gustava a samozřejmě postavě Marie. Zmiňuje jeho názor na situaci, kdy se Marie přiznávala ke svému prohřešku: *„Když však cítí za čas po svatbě, že se blíží chvíle porodu, jenž bude následkem osudného dostaveníčka, vyzpovídá se muži ze všeho. Bez záchvatu prudké lítosti, bez proseb a obžalob, s klidem fatalisty, zvyklého hledat příčiny všeho mimo vlastní osobu, ano s jistým zanícením postižené nevinnosti a s jistým opojením vůně vzpomínky.“*⁵¹ Situace je podle něj až příliš klidná bez jakékoliv lítosti.

2.1.4 Chroust

V roce 1920 byla uvedena hra Jiřího Mahena *Chroust*. I v tomto díle můžeme zaznamenat problematiku svobodného mateřství, i když je hra zaměřena hlavně na život studentů v Praze. Mahen se zaměřuje na rozpor mezi bohatými a chudými. Námět hry čerpal z vlastních studentských zážitků. Ve hře zachytil celou řadu vyhraněných studentských typů – bohatého a nafoukaného Valentu, anarchistického Frajtu, veselého Juzle, těžkopádného

⁴⁹ SEKANINA, František. Úvahy a referáty. *Obzor literární a umělecký*. 1900, roč. II., č. 12, str. 183.

⁵⁰ Tamtéž str. 183.

⁵¹ EN AVANT (SCHEINPFLUG, Karel). Rozhledy po literatuře, umění a vědě. *Literatura. Rozhledy*. 1899, roč. IX., č. 1, str. 978.

Krchňáka a konečně hlavního hrdinu dramatu chudého Johaníka těžko se sžívajícího s novým prostředním.

Během hry studenti nekonečně debatují o smyslu života a o práci. Již zmíněný Johaník je chlapec klidný, který nemá potřebu neustále prosazovat své názory. Poznává klady a zápory studentského života a východisko nakonec nalézá ve fyzické práci.

V dramatu vystupují dvě ženské postavy – dívka **Tonička** a její teta, která se o ni stará. Tonička je dívka velmi plachá, nemluvná a nezkušená, za kterou rozhoduje hlavně její teta. Tonička se však nechá okouzlit sladkými slovy a nechá se svést Valentou, který záhy zmizí. Dívka se nachází v bezvýchodné situaci. Je těhotná a má jen tetu, o níž ví, že ji nemá zrovna v lásce. Není finančně zajištěná a nemá kam odejít.

Johaník ji miluje, ale svou lásku skrývá. Při promluvě s Johaníkem se Tonička uvědomuje, jak na ni lidé budou jakožto na svobodnou matku pohlížet. „*Urážíte mě, jako mě teď budou všichni urážet a trýznit, půjdou všichni proti mně, a vy už jdete první...Jménem čeho? Byla jsem vinna svou...*“⁵² Johaník vyletí jako chroust a vezme s sebou Toničku, které vyzná lásku. I když mu Tonička říká, že jí její hanbu nikdy neodpustí, Johaník je plně rozhodnut se o ni postarat. A Tonička je ráda, že odejde s někým, kdo se o ni postará, a že nebude muset zůstat s tetou, která by jí její čin do smrti vyčítala. Jarmil Krecar nevidí důvod únosu Toničky Johaníkem: „*Ve čtvrtém dějství konečně jakýsi student, bývalý student, odchází opět ze studií a „unese“ s sebou bez kloudného důvodu dcerku bytné, otěhotnělou s jeho spolubydlícím.*“⁵³ V celém díle nepadla jediná zmínka o tom, že by Tonička Johaníka měla ráda.

Příběh končí pro svobodnou matku velmi dobře. Zůstává s mužem, který se za její čin nestydí a který je ochoten se o ni postarat. Z příběhu je patrné, že by se Tonička pokusila o sebevraždu. Neměla nikoho, kdo by jí pomohl. Teta by ji odsoudila a okolí také. S Johaníkem utekli někam daleko, kde je nikdo nezná, tudíž nikdo nemůže vědět, že dítě není Johaníkovo. Tonička je postava slabá, která by tíhu svého ponížení neunesla. Naštěstí se objevil muž, který jí, dá se říct, zachránil život.

Toničku, Jenůfu a Marii spojuje jejich nezralost a nezkušenost. Všechny tři hrdinky podlehnou mužům, kteří to s nimi nemyslí vážně a kteří jsou záletníci. Ani jedna si

⁵² MAHEN, Jiří. *Chroust: Studentská hra o 4 dějstvích*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1955. 142 s. str. 119.

⁵³ KRECAR, Jarmil. *Knihy málem lyrické i dramatické. Moderní revue*. 1921, sv. 36, str. 347.

neuvědomuje, jaký může mít její čin následky. Nechají se zlákat sladkými slovy s vírou, že tento muž je pravý. Irena Sobotková ve své knize píše, že dříve bylo hodně nezletilých svobodných matek „*kteřé byly těhotenstvím zaskočeny, protože možnost otěhotnění z nerozvážnosti a neodpovědnosti podcenily.*“⁵⁴ A to je případ všech tří hrdinek.

Všechny tři hrdinky však na konci příběhu mají šťastný život. Ujmou se jich muži, kterým na nich záleží a kteří jsou ochotni nést těžké břemeno ženinych činů. Jenůfy a Marie se ujímají muži snažící se zapomenout na jejich provinění a Toničky se ujímá muž, který je ochoten vzít nemanželské dítě za své. Ženy v dané době byly na muži závislé a život svobodné matky nebyl vůbec jednoduchý. Opakem dívek je postava Vojnarky, která zůstává sama se svým synem.

Také je nutné si uvědomit postavení rodičů v dané době. Rodiče o všem rozhodovali, měli hlavní slovo a děti je musely poslouchat. Důležitou roli v dané době mělo náboženství, v našem případě křesťanství. Jedno přikázání z Desatera říká: Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi. Proto Jenůfa jedná tak, jak jí kostelnice nakáže. Proto si Marie bere za manžela muže, kterého jí vybral otec. A proto je Tonička do poslední chvíle podřízena své tetě. Rodiče byli pod drilem náboženství a děti pod drilem rodičů.

Hrdinky také spojuje pocit viny „*vyvolaný přesvědčením, že svým projevem jsme poškodili jinou osobu nebo jí způsobili nepříjemnost. Součástí viny je i našťvanost na vlastní osobu.*“⁵⁵ Tonička cítí provinění vůči tetě, Jenůfa vůči své vychovatelce kostelnice a Marie vůči svému otci a nastávajícímu ženichovi.

Karel Bundálek píše v doslovu Chrousta o ženských postavách dramatu: „*Méne šťastnou ruku měl autor v Chroustu při zobrazování ženských postav, ať jde o nezkušenou Toničku nebo o její tetu, měšťáckou bytnou.*“⁵⁶ Obě ženy nejsou nějak vyobrazeny, je tedy těžší poznat jejich povahové vlastnosti na rozdíl od vlastností mužů.

Jarmil Krecar napsal recenzi uveřejněnou v roce 1920 v časopisu *Moderní revue*: „*Jiřího Mahena Chroust rozmnožuje řadu jeho nezdařených dramát o hru z padělaného*

⁵⁴ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2. přepracované vyd., Praha: Portál, 2007. 219 s. str. 170. ISBN 978-80-7367-250-8.

⁵⁵ CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Úvod do psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 287 s. str. 214. ISBN 978-80-247-4033-1.

⁵⁶ BUNDÁLEK, Karel. *Doslov*. In: MAHEN, Jiří. *Chroust: Studentská hra o 4 dějstvích*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1955. 142 s. str. 141.

studentského života a antiklimax autorova vývoje se jí ocitá pod úrovní.“⁵⁷ Krecar vidí Chrousta jako dílo nezdařilé.

Redaktor časopisu Pramen Jan Vrba komentuje premiéru Chrousta v Městském divadle v Plzni a největší slabiny hry vidí v nejednotnosti času: „*Nejvážnější slabinou hry jest nejednotnost času, která je tu těžce pociťována, neboť hra zachycuje velmi realisticky řadu výseků ze studentského života v plné jeho rušnosti, takže měsíkové mezery mezi jednotlivým, akty, ačkoliv jsou pro dějový obsah nutné, působí přece jenom rušivě.*“⁵⁸ Podle něj má Mahen daleko působivější hry. Navíc tato hra v divákovi nezanechá zvlášť trvalý dojem.

2. 2 Svobodné mateřství v próze

2.2.1 Kalibův zločin

Karel Václav Rais je autorem dalšího díla s problematikou svobodného mateřství Kalibova zločinu. Dílo vycházelo nejprve časopisecky ve Světozoru, v roce 1895 vyšla jeho knižní podoba. V díle vrcholí kritická vlna, která vytryskla z úzkosti nad osudem lidských hodnot v království peněz a z Raisovy touhy podepřít ohroženého člověka žijícího na českém venkově. Navíc se snažil zdůraznit mravní velikost prostého člověka, který stojí proti tvrdému světu. Středem autorovy pozornosti jsou vztahy mezi lidmi a životní tragédie hlavního protagonisty Vojty Kaliby. Hlavní hrdinka řeší svobodné mateřství již před narozením nemanželského dítěte.

Arne Novák v Obzoru literárním a uměleckém vyzdvihuje Raisův pohled na člověka jako na individuum, nikoliv jako na masu. „*Rais své osoby nepojímá jako odvislé, nesamostatné, osudem ujařmené, passivní zlomky velikého celku, jenže slove příroda a společnost; jeho pojmání není sociální v onom velkém a úchvatném smyslu, jakým podloženy jsou romány moderních naturalistů: pro něj platí individuum, charakter, nikoliv typ, massa; u něho zápasí jednotlivec, nikoliv společnost.*“⁵⁹ Každá postava Kalibova zločinu je individuální a má jedinečný charakter.

⁵⁷ KRECAR, Jarmil. *Knihy málem lyrické i dramatické. Moderní revue.* 1921, sv. 36, str. 347.

⁵⁸ VRBA, Jan. *Divadlo. Městské divadlo v Plzni. Pramen.* 1921, roč. II., str. 556.

⁵⁹ NOVÁK, Arne. *Karel V. Rais. Studie literárně historická. Obzor literární a umělecký.* 1900, roč. II., č. 3, str. 36.

Kalibův zločin vypráví o čestném, ale lehce naivním dobrákovi Vojtěchu Kalibovi, který by se rád oženil. Brzy se mu naskytne příležitost. Seznámí se s Karlou a její matka už jim domlouvá sňatek. **Karla** sebou „nechá vláčet“, neprotestuje a postupně se také dovídáme proč. V den svatby je nešťastná a pláče, protože si začíná uvědomovat, co se děje a že dělá něco, co vlastně nechce. Karla je nemluvná a Vojta cítí, že je něco špatně. U svých rodičů viděl oddanou lásku a tato vize vstupuje i do jeho manželství. Přeje si, aby bylo také harmonické, a nepřipouští si, že jeho žena velmi ochladla a její změnu neustále něčím omlouvá.

V domě s nimi žije i její matka stará Boučková, která vše organizuje a chová se v domě, jako by jí patřil. Karla Vojtovi odporuje, dělá si, co chce, a jako svého muže ho vůbec nerespektuje. Brzy po svatbě má Karla dítě. Lidé si o nich často povídají, ba i o tom, zda se dítě nenarodilo příliš brzy. Zde se dovídáme, proč byla Karla tak ochotná vzít si staršího muže. Byla těhotná už před svatbou s jistým vojákem Rachotou, a aby své ponížení skryla, provdala se za Vojtu. Pro Karlu bylo zjištění bezpochyby tragické, přece jen otěhotněla s mužem, který ji hned opustil, a nezbývalo jí tedy nic jiného, než se provdat nebo zůstat sama coby svobodná matka. Po porodu dítě vydává za Vojtovo a Vojta je šťastný, že má svého potomka. K muži se chová chladně, odhání jej od dítěte a nechce mu jej půjčovat. Vojta na to reaguje: „*Dítě má pořád u sebe, jak je chci vzít do ruky, celá se třese, jako by se o ně bála...*“⁶⁰ Její reakci si můžeme vysvětlit silicím odporem k jejímu muži, kdy Karla ví, že dítě není jeho, ale muže, kterého milovala.

Matka už před svatbou měla jisté tušení, a proto na sňatku s Vojtou tolik lpěla. Ovšem sňatek se hodil i jí – takový majetek nebyl k zahození. Karla se při rozhovoru s matkou dozrává k nemanželskému potomku a vysvětluje své pocity, když zjistila těhotenství: „*Ba viděla, ale když jsem po prvé poznala, co se se mnou stalo, bylo mně ouzko, hanba, třásla jsem se při pomýšlení, jak se mi všechno bude smát. Když jsem si vzpomněla na toho – projížděla mne zlost, že si je pěkně na vojně a já že jsem tu tak zůstala; že si snad ani nevzpomene, a já že celé noci nespím. Když jste se pak zmínila o Kalibovi, byla jsem hned při tom – ale teď mi je hrozno na to vše pomyslet! Pořád abych se byla přetvařovala, strach a hrůza mě drtily i rozpalovaly, noci jsme probděla, modlila se i proplakala a jen stranou jsem ho pozorovala.*“⁶¹ Karla využila příležitosti, která se jí nabídla. Jasně vidíme, že myslela pouze na sebe, svatbu udělala ve svůj prospěch a vůbec nemyslela na to, že oklamala hodného

⁶⁰ RAIS, Karel Václav. *Kalibův zločin*. 21. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1958. 170 s. str. 121.

⁶¹ Tamtéž str. 126.

člověka. Navíc její promluva v nás evokuje pocit, že se provdala i ze zlosti na vojáka, který si vesele odjel a zanechal ji samotnou. Věděla, že coby svobodná matka, by jí lidé pohrdali, a to by její hrdost nesnesla. Dostávají se u ní pocity viny a tíží ji neustálé lhaní a přetvařování se. I když ji Vojta miluje a chová se k ní jako ke královně, ona ho nenávidí. Neustále se v jejím nitru objevuje vnitřní rozpor. Karla říká své matce: „*Žádný člověk mi není tak protivný jako on, chodí jako obr, hlavu má jako zvíře a pořád supe.*“⁶² Karla ví, že už není cesty zpět, a tak se ho s matkou snaží zbavit různými způsoby. Obě jsou intrikářky.

Příběh má rychlou a velmi tragickou dohru. Ženy Vojtu pomlouvají, že se dal na pití: „*I je dobrák, ale rád si někdy přihne a pak bývá trochu kruťák.*“⁶³ a psychicky ho vydírají. Neustále mu nějak předhazují, že se ho dítě bojí: „*O život by u tebe přišlo! Křičí, jak tě vidí, je mu z tebe hrůza jako nám.*“⁶⁴ Vojta se mění, je nemluvný a straní se lidí. V jeden vyhocený okamžik se neovládne a násilně se vrhne na Karlu, za co musí jít na pár neděl do vězení. Ženy si zatím vesele žijí v jeho domě. Vojta je z vězení propuštěn a vrací se domů doufajíc, že budou šťastní. Vojta má stále vidinu dokonalého manželství svých rodičů, a proto si nedokáže připustit realitu. V okně svého domu vidí vojáka Rachotu, jenž si chová dítě a Boučková volá na dítě, ať řekne vojákově „tati“. „*V tom zvuku bylo všecko: zklamání, bolest, zoufalost i nejděsnější zuřivost.*“⁶⁵ Vojtovi vše dochází, vtrhne do světnice a chce seknout Rachotu sekýrou, ale omylem zabije Karlu. Vojta nebyl hnán rozumem, ale velkou mírou žárlivosti a vášně. Vojta upadá do bezvědomí a brzy poté umírá. V okně světnice také vidíme Karlinu náhlou proměnu. Z ženy zoufalé, nešťastné a zádumčivé se stává v přítomnosti vojáka, kterého miluje a který je pravým otcem dítěte, žena veselá. „*Karla seděla na židli u stolu a smála se – hlasitěji a hlasitěji – vesele, vesele, jaktěživ ji tak neviděl a neslyšel...*“⁶⁶ Kdyby Karla byla už od počátku těhotenství s vojákem, nebyla by nešťastná, a tudíž by nebyla dohnána k takové zlobě páchaném na Vojtovi, který se jí naskytl. Tato žena byla přinucena okolnostmi.

Rais zobrazil dívku, která se dostala do nesnází, ale která vymyslela dokonalou lest. Vojtu jen využila, aby skryla své nemanželské dítě, což se jí dokonale podařilo až do chvíle, kdy Vojta uviděl ve světnici vojáka Rachotu a kdy byl ukončen její život. Podstatné je si uvědomit, že žena byla zahrnuta do kouta. Sňatek jí přišel vhod. Ačkoliv si Vojtu vzala a měli

⁶² RAIS, Karel Václav. *Kalibův zločin*. 21. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1958. 170 s. str. 125.

⁶³ Tamtéž str. 127.

⁶⁴ Tamtéž str. 146.

⁶⁵ Tamtéž str. 168.

⁶⁶ Tamtéž str. 167.

spolu žít šťastně, alespoň podle Vojtovy vize, nestalo se tak. Karla byla nešťastná, zlá, odměřená, protože si uvědomovala svůj omyl a Vojta jí byl nadevše protivný. S matkou chytře vymyslely, jak se Vojty nenápadně zbavit. Trýznily ho svými řečmi, výčitkami, chladem a mu nezbývalo nic jiného než najít útočiště u svého otce. Z klidného Vojty se stal člověk vzpurný, a to kvůli trýznění těchto dvou žen. Karla však na svou lest krutě doplácí, a to vlastním životem.

Na Karlu měla po celou dobu obrovský vliv její matka. Můžeme říci, že právě Karla byla obětí své matky a dalších prospěchářů. Byla nucena žít s mužem, kterého nemilovala, i když si k tomu pomohla vlastně i ona sama.

Rais pozměnil knižní verzi od časopisecké. V časopiseckém znění je konflikt mnohem vyhocenější – proti Kalibovi a na stranu Boučkových staví veřejné mínění, čímž podtrhoval Kalibovu tragédii a demonstroval na ní žalostný stav společnosti, kde vládne sobectví a přetvářka. Naopak knižní vydání zdůrazňuje podíl psychického založení postav na tragickém konfliktu. Josef Štěpánek se v doslovu Kalibova zločinu vyjadřuje ke knižnímu vydání: „*Přesto, že Rais závěr Kalibova zločinu pro knižní vydání upravil do podoby, v níž je známa čtenářům, neztrácí tato práce nic ze svého uměleckého činu a kritického dosahu.*“⁶⁷

Ke Kalibovu zločinu se vyjádřil v časopise Literární listy neznámý recenzent: „*To jest taková každodenní historie. Byl dobrák, dostal špatnou ženu – a kriminál. Od běžné skutečnosti, tuším, liší se obraz p. Raisův nejvíce tím, že má své postavy rozděleny pěkně na dvě poloviny: jednu natřel na bílo a druhou hodně na černo /.../ Snad jest to z větších prací p. Raisových nejlepší. Jeho talent popisovatele a kombinovatele vnějších věcí, jednoduchých uzpůsobení, stálých, jednou pro vždy daných povah se tady mohl dobře uplatnit. Jeho osoby představují se jako pevně vymezené a neměnné, tou či onou převládající vlastností obdařené, od počátku až do konce.*“⁶⁸ Dále autor recenze píše, že podle něj dílu chybí forma umělecká. Rais podle něj své vypravování pouze suše odříkává. „*Jest to pilná a, líbi-li se vám slovo to, svědomitá práce spisovatelská, trpělivá a podrobná, ale umělec se nikde neprojevuje, nemapuje nad látkou, neprožihá a neosvětluje ji vlastní krví a duší.*“⁶⁹ Přesto je mu však dané dílo milejší než povídky o dokonalých venkovských lidech.

⁶⁷ ŠTĚPÁNEK, Josef. *Doslov*. In: RAIS, Karel Václav. *Kalibův zločin*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959. 209 s. str. 208.

⁶⁸ □. Posudky. K. V. Rais: Kalibův zločin. *Literární listy*. 1896, roč. XVII., č. 10, str. 171.

⁶⁹ Tamtéž str. 173.

Recenzi ke Kalibovu zločinu napsal i kritik píšící pod zkratkou pp. Kritika byla zveřejněná v časopise *Naše doba* a jasně vystihuje Kalibu a jeho ženu Karlu: „*Kaliba, nemladý již, hranatý, neotesaný a ostýchavý sedlák, ale dobrák od kosti, v mnohém ohledu pravé dítě, dá se vlákati do tenat dívky, která sňatkem s ním chce odvrátiti od sebe hanbu, která jí hrozí z následku z poměru s jiným. Tedy dobromyslný, ničeho netušící muž v síti vychytralé ženy. Na jeho straně nejlepší vůle a vášnivá láska, na její pouhá vypočítavost, která, když dosáhla, čeho chtěla, když totiž svému dítěti nastrčila Kalibu za otce, obrací se v odpor a ošklivost k němu.*“⁷⁰ Následně dílo srovnává s Herrmannovým dílem *U snědeného krámu* a upozorňuje na Raisovu objektivní metodu – nezabývá se psychologickým charakterem člověka, nýbrž jeho výsledným chováním „...*staví nám je před oči, jak žijí a jednají.*“⁷¹ Na konci článku autor zmiňuje, že právě Kalibův zločin považuje za Raisovo nejlepší dílo.

2.2.2 Pacientka doktora Hegla

Marie Pujmanová napsala v roce 1931 *Pacientku doktora Hegla* zaměřující se na problematiku svobodného mateřství. Kniha vyšla po spisovatelčině delší tvůrčí pauze. Jedná se o psychologický román, ve kterém se hlavní hrdinka vzpouzí proti konvencím a pokrytecké morálce. Román dosáhl ve své době velmi živého ohlasu. Milan Blahynka vidí v hlavní hrdince románu jakousi paralelu se samotnou autorkou. Obě ženy se totiž rozešly s měšťanským prostředím, ve kterém původně žily.

Hlavní hrdinkou románu je osmnáctiletá **Karla Janotová** plánující svatbu se svým přítelem Járou Křížem. Dívka má typické vlastnosti mládeže: „*zdravé, přímé, prudké, hledící životu strážlivě v tvář.*“⁷² Velmi důležité je si na začátku knihy všimnout Karliných promluv, protože ústředním motivem knihy je proměna hlavní hrdinky. O Karle se na začátku dovídáme: „*Karla pociťovala dvě nechuti: k nešťastným láskám a k samostatným ženám, a s vrozenou živostí svůj odpor přeháněla.*“⁷³ Nýbrž v průběhu příběhu se Karla nešťastně zamilovává do svého lékaře Hegla a obětovává tak svou nedospělou lásku k Járovi, se kterým se sice zasnoubila, ale uvědomuje si, že ho nemiluje. Autorka tedy upozorňuje na Karlinu nevyzrálou dobou zasnoubení. Jejím dalším odporem je odpor k samostatným ženám. Chtěla

⁷⁰PP. Úvahy a kritiky. Měsíční přehledy. *Naše doba*. 1896, roč. III., str. 366.

⁷¹ Tamtéž str. 367.

⁷² CHALOUPEK, Adolf. Lidová četba. *Česká osvěta*. 1932, roč. XXVIII., str. 441.

⁷³ PUJMANOVÁ, Marie. *Pacientka doktora Hegla*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1959. 146 s. str. 8.

se vdávat a být zajištěná a neměla pochopení pro ženy, které žily samy bez manžela. Paradoxem je, že se Karla na konci příběhu samostatnou ženou stává. A navíc svobodnou matkou. Nevšímá si společenských konvencí a můžeme říci, že se z ní na konci příběhu stává samostatná a dospělá žena. Dalším paradoxem je její nechuť k dětem: „*Já bych to uškrtila. Nemohu ani vidět malé děti.*“⁷⁴ V závěru zůstává sama s dítětem. Dítě je pro ní předzvěstí něčeho nového, znamená pro ni nový začátek. Právě dítě jí pomáhá překonávat překážky. Karla ví, že je kvůli svému rozhodnutí odstavena na okraj společnosti coby svobodná matka, ale jedná se o její svobodné rozhodnutí, není to záměrné bouření se proti konvencím ve společnosti. A hlavně si Karla uvědomuje, že už Hegla, na kterém byla tolik závislá a který formuloval i její názory a myšlenky, nepotřebuje.

Karla s Járrou si zařizují společný byt a vše vypadá dokonale. Karla však musí náhle do nemocnice kvůli abscesu na ledvině. Teprve až tady si začíná uvědomovat, že její život byl přelud, že ji návštěva Járy rozčiluje i to, že mluví: „*Vždyť to až posud byl jenom život v zrcadlech. Vždyť já jsem se celý život jen zdála. Nač jsem to s Járrou uvedla v pohyb.*“⁷⁵ Sblíží se s Heglem i s jeho manželkou a dětmi. Paní Heglová tuší, že se Karla stane jednou z jeho milenek, načež si ve svém životě už zvykla. Zanedlouho se z Karly a Hegla stanou milenci. Karla nechce s Járrou trávit čas a vyhýbá se mu. Středobodem světa je pro ni momentálně ženatý muž a uvědomuje si, že tento vztah není perspektivní: „*Vy jste mé neštěstí,*“ *odpověděla, „ale já jsem ráda.*“ Právě v tuto chvíli je šťastná. S Járrou jsou pozvaní k Heglovým a tady si Jára začíná všimnout její proměny – s lidmi zachází s hrdostí, mluví úplně jinak a její rozum je v pozadí, naopak převažují city. K hlavní hrdince Karle se vyjádřil v časopise Lumír Karel Sezima, který si všimá dozrávání její povahy: „*Krušnou zkušeností milostnou zraje k sebevědomí a pracuje ke zrození nového člověka, nositele čilejšího hybu do života a společnosti.*“⁷⁶

Ačkoliv se Karla stýká s Heglem tajně, jsou přistiženi Járrou. Jára je tímto zjištěním zarmoucen a má pocit, jako by se to stalo někomu třetímu. Nemůže tomu stále uvěřit, protože byli s Karlou jako jedna bytost. Ztratil spojence pro život. Jára na Karlin popud nikomu o jejím prohřešku neřekne. Nedokázal by ublížit ženě, kterou stále miluje. Náhle knihou otřese zpráva, že je Jára mrtev za nejasných okolností. Je známo, že Jára trpěl nespavostí. Otázkou zůstává, zda se léky omylem předávkoval a jednalo se o nešťastnou náhodu, nebo si větší

⁷⁴ PUJMANOVÁ, Marie. *Pacientka doktora Hegla*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1959. 146 s. str. 12.

⁷⁵ Tamtéž str. 36.

⁷⁶ SEZIMA, Karel. Z nové tvorby románové. *Lumír*. 1931 – 1932, roč. 58, č. 5, str. 264.

množství prášků vzal záměrně a spáchal sebevraždu. Ovšemže vinu na jeho smrti připisují Karle. Járova smrt se Karly nějak nedotkla. Dotkla se jí teprve zprostředkovaně, kdy se postavila mezi Karlu a Hegla prostřednictvím okolí, což Hegl neustál a Karlu opustil.

V díle se vyskytuje i problematika potratu. Když Karla prvně otěhotní, Hegl ji pošle ke svému známému lékaři na interrupci. Karla se nějak nebrání, protože podle ní: „*Hegel měl pravdu. Hegel měl vždycky pravdu.*“⁷⁷ Po potratu se však necítila nejlíp: „*První noc si oddychla, druhou proplakala. Byla by to dítě měla ráda.*“⁷⁸ Po potratu se běžně u žen dostává pocity viny. Žena si uvědomí, co spáchala a je jí po dítěti smutno. Vypěstuje si k němu vztah. Interrupce je pro ženskou psychiku obrovská zátěž a ženy jsou poznamenány do konce života, špatně se s interrupcí vyrovnávají. Žena chce po prožití potratu brzy otěhotnět, aby svou chybu napravila. Heglovi nepřicházelo ani na mysl, že by Karla dítě měla porodit. On má přece svoji rodinu. A i přesto, že je lékař, který má životy zachraňovat, poslal ji na potrat. Potrat byl v tomto případě proveden lékařem, ale i v roce 1931 byla interrupce trestným činem. Legalizace umělých potratů v Československu byla až v roce 1957.

Karla začíná být na Heglovi až příliš závislá, a to Hegla spíše odpuzuje. „*Mluvila Heglovými slovy a přízvuky a hleděla na svět Heglovými očima. Bez Hegla byla jako pes bez pána.*“⁷⁹ Její život se točí jen okolo něj a okolní svět pro ni neexistuje. To si lze vysvětlit její zamilovaností, kdy člověk ignoruje každodenní závazky. „*Byla štvanec; byla vytríděná a jaksi si libovala v tomto postavení a přeháněla je. Žila v ustavičném napětí a strěhu.*“⁸⁰ Hegl se jí začíná postupně vzdalovat a večery raději tráví se svou ženou. Recenzent píší pod zkratkou am se v časopise *Rozpravy Aventina* vyjadřuje ke Karlině lásce: „*Má-li láska svůj líc a rub, tedy Karla prožívá spíše tu hořkou stránku lásky. Krátké vzplanutí smyslů a něhy a pak dlouhou trýzeň žárlivosti, pokořování, vzdoru a touhy.*“⁸¹

Karla podruhé otěhotní a Hegl ji znovu přemlouvá, aby šla na potrat, nýbrž teď už se Karla dítěte vzdát nechce. Karla je ztotožněna s myšlenkou, že ji společnost odsuzuje kvůli jejímu poměru s ženatým mužem a z rozvracení jeho rodiny. A ještě více ji odsoudí za narození nemanželského dítěte. Ale Karla dospěla: „*Každému se směju do očí. Kdyby se*

⁷⁷ PUJMANOVÁ, Marie. *Pacientka doktora Hegla*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1959. 146 s. str. 102.

⁷⁸ Tamtéž str. 102.

⁷⁹ Tamtéž str. 106.

⁸⁰ Tamtéž str. 109.

⁸¹ AM. Knihy. Marie Pujmanová. *Pacientka dra Hegla. Rozpravy Aventina*. 1931 – 1932, roč. VII., č. 19, str. 151.

*Praha postavila na hlavu, mně je to jedno.*⁸² Právě zde vidíme, že Karle nezáleží na názorech společnosti. Je ochotná se před ni postavit coby svobodná matka. Hegl jí tvrdí, že se jí zavře celý svět, že dítě bude nešťastné už od narození a nechápe její náhlou proměnu a odhodlanost postavit se před společnost. „*Víš, já tě ve všem poslouchala jako pes. Ale teď tě neposlechnu. To už se tě netýká.*“⁸³ Karla tedy zůstala sama, a ačkoliv by ve své situaci měla být smutná, byla veselá a měla chuť do života. Dítě odvrátilo katastrofu a přivádí jí euforii. Až díky těhotenství a mateřskému citu se emocionálně odpoutává od Hegla.

Recenzent píšící pod zkratkou am se k narození dítěte vyjadřuje následovně: „*...jakási podivná síla a pýcha nutí ji pohrdat všemi společenskými konvencemi a existenčními nesnáze.*“⁸⁴ Adolf Chaloupka v České osvětě píše: „*v bytosti svého dítěte nalézám úplně uklidnění i náhradu za lásku.*“⁸⁵ Dítě se pro ni podle Karla Sezimy stává „*vysvobozením z poblouzení a kotvou do budoucna.*“⁸⁶ Přestávala být závislá na Heglovi a těšil ji celý svět. Rodiče jsou její proměnou zrceni. „*Po kom se to děvče zvedlo. Jak je to možná, jak jen je to možná, že se něco takového stalo právě u nás.*“⁸⁷

Karle se narodí syn. „*Cítila se nádherně. Všechno trápení přestalo. Měla syna a bylo to docela hegelovské dítě.*“⁸⁸ Jednou na vycházce potká Hegla s další milenkou, jen se pozdraví a Karla je smířená, smířená se vším. Nebýt Hegla, nemá svého syna, tedy nový začátek jejího života.

Karla Janotová zůstává sama jako svobodná matka, která nemá zrovna lehké postavení. Podstatné je si uvědomit, že Karla neprozradila jméno otce dítěte. I když z knihy je patrné, že si o tom lidé povídali a věděli, že otcem je Hegl. Otec nemanželského dítěte byl podle novely trestního zákoníku z roku 1928 povinen matce nahradit útraty porodu, ale i náklady na její výživu po dobu šesti neděl. Navíc tyto matky měly nárok na rodinný příspěvek, který zajišťoval sociální systém Československé republiky, ale jen v případě uvedení jména otce.

⁸² PUJMANOVÁ, Marie. *Pacientka doktora Hegla*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1959. 146 s. str. 122.

⁸³ Tamtéž str. 127.

⁸⁴ AM. Knihy. Marie Pujmanová. *Pacientka dra Hegla*. *Rozpravy Aventina*. 1931 – 1932, roč. VII., č. 19, str. 151.

⁸⁵ CHALOUPKA, Adolf. Lidová četba. *Česká osvěta*. 1932, roč. XXVIII., str. 441.

⁸⁶ SEZIMA, Karel. Z nové tvorby románové. *Lumír*. 1931 – 1932, roč. 58, č. 5, str. 265.

⁸⁷ PUJMANOVÁ, Marie. *Pacientka doktora Hegla*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1959. 146 s. str. 132.

⁸⁸ Tamtéž str. 134.

Je na místě uvést si několik recenzí z doby vydání knihy. Recenzent píšící pod zkratkou vz svým článkem čtenáře seznamuje s dějem a poukazuje na hlavní hrdinku lišící se od generace své matky: „*Ne duševní muka, ne sebevražda, ne procesy alimentační – mladá žena klidně bere na sebe všechny následky toho, že na rozdíl od generace své matky uposlechla do slova a do písmene rozkazu svého pohlaví, jež ji odtrhlo od toho, s kterým už si chystala rodinné hnízdo.*“⁸⁹

V časopise *Nové Čechy* vyšla ostrá kritika knihy, kterou napsala Anna Pelantová. Kritička Pujmanové vytkla, že si vybrala z témat dnešní společnosti to nejhorší a že je koncepce románu nelidská, surová a nemravná. Také poukazuje na jedinou kapitolu „*která žhne horoucí životní pravdou*“⁹⁰, a to kapitolu o narození Karlina dítěte. Nelíbí se jí použití omiláného tématu o ženě a svůdci: „*Nač komponovat do moderních postojů tisíckrát omleté thema o svůdci, o svedené a o nemanželském dítěti, když kolem nás je plno energických, silných žen, které vědomě budují svůj osud a pomáhají při stavbě nového světa*“/.../ „*Nepochybujeme sice, že takových mělkých, bezohledných, samičích Karliček běhá po světě spousta, ale jsou tu také jiné typy, které mnohem výrazněji manifestují moderní ženství.*“⁹¹

Zde je na místě srovnání hrdinek. (Karla z Kalibova zločinu dále jen Karla, Karla z Pacientky doktora Hegla Karla J.) U Karly a Karly J. nemůžeme najít mnoho společných povahových vlastností. Karla je k činům hnána svou vypočítavostí, a proto ubližuje. Okolnosti ji k vypočítavosti donutí a později už není cesty zpět. Kdežto Karla J. je hnána k činům převážně svou láskou k Heglovi a zaslepeností, čímž také ubližuje.

Karla ubližuje dobrému člověku a hlavně svému manželovi Vojtovi, kterého nemiluje, ale musí s ním i přesto žít. Karla J. ubližuje Járovi, který ji miluje, nevěrou a postupným odmítáním jeho lásky a upřednostňováním Hegla. Obě hrdinky muže dovedou ke smrti, i když to zajisté nebyl jejich záměr. Karla Vojtovu přízeň neustále odmítá, nesnáší jeho přítomnost a společně s matkou ho doženou k agresivnímu chování a násilí. Umírá poté, co omylem zabije Karlu. U Járy není jasný původ jeho smrti. I přesto za jeho smrt může s největší pravděpodobností Karla. Byla mu nevěrná a opustila ho. Jára se jejím rozhodnutím utápěl v prázdnotě a neustále na ni myslel. Myslel na to, že už nikdy nebudou spolu. Trpěl a nemohl spát, proto si vzal prášky na spaní. Pokud si vzal větší množství nezáměrně, bylo to

⁸⁹ VZ. (ZELINKA, Vojtěch). Literatura. *Zvon*. 1932, roč. XXXII., č. 23, str. 321.

⁹⁰ PELANTOVÁ, Anna. Marie Pujmanová: Pacientka dra Hegla. *Nové Čechy*. 1932, roč. XV., č. 1, str. 83.

⁹¹ Tamtéž str. 83.

proto, aby uklidnil myšlenky a nemyslel na Karlu. Pokud si vzal záměrně větší množství prášků, bylo to zřejmě z důvodu neustálého trápení, které už nemohl vydržet.

Obě ženy spojuje otěhotnění s muži, kteří pro ně nejsou jistou budoucností. Karla s vojákem a Karla J. s ženatým mužem. Hrdinky se ale zachovávají velmi rozdílně.

Je nutné si uvědomit, že Kalibův zločin se odehrává o 36 let dříve a navíc na vesnici. Karla se nerozhodla pro potrat, i když byl pro mnohé ženy jistým vysvobozením, ale dítě si nechala. Lze si sami domyslet, jak by hrdinka jednala v případě, že by se jí nenaskytl taková výhodná nabídka sňatku s Vojtou. Je možné, že by podstoupila potrat, ale také by mohla zůstat s dítětem sama, což je méně pravděpodobné kvůli její hrdosti a dbání na pověst. Postavení svobodné matky nebylo vůbec uspokojivé a Karla si toho byla vědoma. Věděla, že by byla společně s matkou pro smích a že by byla odsunuta na okraj společnosti.

Příběh Karly J. se odehrává v roce 1931 a navíc ve městě, kde je přece jen společnost mnohem liberálnější. Oproti Karle si Karla J. prvně zvolila potrat na Heglův popud, protože jeho slova pro ni byla svatá. Nerozhodovala se tedy sama za sebe jako matka, ale nechala za sebe rozhodnout Hegla. V případě druhého otěhotnění už na ni Heglovo slovo nemělo váhu. Rozhodla se žít sama s dítětem a na narození svého potomka se těšila. Stalo se pro ni novým začátkem. Věděla, že si o ní lidé budou povídat a odsuzovat ji coby svobodnou matku. Nepotřebovala Hegla a nepožadovala po něm, aby opustil svou rodinu. Neměla strach ze svého nového postavení.

Obě hrdinky se upínají na své dítě, které pro ně momentálně znamená hlavní smysl života. Karla si dítě spojuje s mužem, kterého milovala a tím pro ni má potomek ještě větší hodnotu. Svě dítě Vojtovi nevydává a vnitřně zuří už při pouhém Vojtovém pohlazení dítěte. Pro Karlu J. znamená dítě nový začátek a odpoutání se od Hegla. Dítěte by se nevzdala za žádnou cenu.

Právě zde vidíme zásadní rozdíl v hrdinčiných rozhodnutích. Karla se nedokázala přenést přes společenské konvence a žít coby nemanželská matka, naopak Karla J. se svobodně rozhodla si nemanželské dítě nechat.

Podstatný je i fakt, že na Karlu měla obrovský vliv její matka. Karla ji poslouchala a společně udržovaly Vojtu ve lži. A věděla, že by jí matka její čin nadosmrti vyčítala. Naopak Karla J. brala v potaz názory rodičů, ale nebyly pro ni zásadní. Karla J. se rozhodovala sama za sebe, a i přes odpor rodičů si nemanželské dítě nechala. Pro rodiče bylo její rozhodnutí

nepřípustné, což si lze vysvětlit tím, že její rodiče patří přece jen do starší generaci, pro kterou je nemanželské dítě ještě více nepřípustné než pro samotnou mladou generaci v podobě Karly J. Navíc při promluvě dvou neznámých lidí bavících se o Karle jeden z nich poukazuje na moderní Prahu, která proti těmto dětem nic mít nebude. Jeden člověk tvrdí: „*Ale ten Karliččin hoch, pane! Ten tady jednou nebude mít snadné postavení.*“ Druhý na to reaguje: „*A nemyslím si. Ten roste do jiných časů. Poslyšte, už dnes. Lidé v Praze nejsou ani tak hloupi, ani tak zlí. Na příklad vy, co byste měl proti takovému chlapci?*“ Odpověď: „*Co bych proti němu měl, když to bude správný kluk?*“⁹²

Hrdinky se liší svou poslušností k mužům. Ačkoliv je Karla ženou Vojty, neposlouchá ho jako správná žena dané doby, ale dělá si, co chce. Nerespektuje vůbec jeho názory. Samozřejmě je na vině i Vojta, který je až příliš hodný a nedokáže si svůj názor prosadit, či v případě potřeby zvýšit hlas.

Oproti ní Karla J. názory Hegla respektovala, ba byly pro ni svaté. To, co řekl Hegl, platilo, jeho názory Karla sdílela. Právě Hegl ji přemluvil k potratu, ona sama by si dítě zřejmě nechala. Před narozením dítěte se od Hegla distancuje a citově se od něj odpoutává s hlavní myšlenkou na dítě.

⁹² PUJMANOVÁ, Marie. *Pacientka doktora Hegla*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1959. 146 s. str. 138.

Závěr

Cílem bakalářské práce byla analýza vybraných děl s tematikou svobodného mateřství na přelomu 19. a 20. století zaměřená na postavu svobodné matky nebo vdovy. Dále pak hledání společných rysů v jednání a chování hrdinek a jejich následné srovnání.

V první kapitole jsem se zabývala sociálním postavením a možnostmi vdov s dětmi, dále pak svobodnou matkou a také problematikou potratu, která s daným tématem velmi úzce souvisí. Velmi málo žen dané doby se stávalo svobodnou matkou dobrovolně, většinou byly svedeny muži a opuštěny. Některé z nich dítě porodily a žily navzdory společnosti jako svobodné matky, jiné se naopak pokusily o potrat různými způsoby (samy nebo za pomoci porodních bab, později i lékařů). V některých případech ženy své narozené dítě usmrtily. Postavení svobodné matky v dané době nebylo žádoucí. Byla odstavena na okraj společnosti a musela vykonávat málo výdělečná zaměstnání. S postupem času se názory společnosti mírnily, tím pádem byly ženy odhodlanější zůstat samy s nemanželským potomkem. V dnešní společnosti není svobodná matka ojedinělým fenoménem. První kapitola byla východiskem pro kapitolu druhou.

Ve druhé kapitole jsem srovnávala hrdinky jednotlivých děl a hledala jejich společné rysy v jednání, popřípadě rysy rozdílné. Na základě srovnání dramatických her nalézám podobnosti v chování a jednání hrdinek, které byly pro svobodné matky dané doby velmi časté. Při srovnání dvou prozaických děl jsem dospěla k názoru, že chování a jednání hrdinek se naopak ve více případech liší, což je bezpochyby dáno větším časovým rozptylem od roku vydání děl (tj. 36 let).

Ocenila jsem zejména dobové recenze od odborníků dané doby, díky kterým jsem získala představu, jak bylo na dané dílo v době jeho vzniku pohlíženo. Všimla jsem si recenzí pozitivních, ale i negativních. Také jsem se do děl snažila zakomponovat psychologický pohled na určité aspekty jednání postav.

Seznam použité literatury

1. α. Dramatické umění. *Zlatá Praha*. 1889 – 1890, roč. 7, č. 52.
2. □. Posudky. K. V. Rais: Kalibův zločin. *Literární listy*. 1896, roč. XVII., č. 10.
3. AM. Knihy. Marie Pujmanová. Pacientka dra Hegla. *Rozpravy Aventina*. 1931 – 1932, roč. VII., č. 19.
4. Autorský kolektiv. *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1961. 631 s.
5. Autorský kolektiv. *Lexikon české literatury 2*. 1.vyd. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0345-2.
6. Autorský kolektiv. *Lexikon české literatury 3*. 1.vyd. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3.
7. ÇAKIRPALOGLU, Panajotis. *Úvod do psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 287 s. ISBN 978-80-247-4033-1.
8. EN AVANT (SCHEINPFLUG, Karel). Rozhledy po literatuře, umění a vědě. *Literatura. Rozhledy*. 1899, roč. IX., č. 1.
9. ENGELMÜLLER, Karel. Z kulturního světa. *Zlatá Praha*. 1918-1919, roč. 36, č. 13-14.
10. CHALOUPKA, Adolf. Lidová četba. *Česká osvěta*. 1932, roč. XXVIII.
11. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1987. 581 s.
12. JELÍNEK, Hanuš. *S prvního balkonu*. 1. vyd. Praha: B. Kočí, 1924. 245 s.
13. JIRÁSEK, Alois. *Vojnarka. Otec. Lucerna*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 261 s.
14. JIRÁSEK, Alois. Vzpomínka. *Lumír*. 1917 – 1918, roč. XLVI., č. 1.
15. KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1962. 281 s.
16. KRECAR, Jarmil. Knihy málem lyrické i dramatické. *Moderní revue*. 1921, sv. 36.
17. KUNC, Jaroslav. *Slovník soudobých českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1946. 1016 s.
18. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. 304 s. ISBN 80-204-0737-5.
19. LENDEROVÁ, Milena et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 853 s. ISBN 978-80-7106-988-1.
20. MAHEN, Jiří. *Chroust: Studentská hra o 4 dějstvích*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1955. 142 s.

21. MARIA, Jaroslav. *Dobráci: Hra o třech jednáních*. 1. vyd. Terezín: Nakladatelství Josefa Nohavce, 1899. 127 s.
22. NEJEDLÝ, Zdeněk. *Alois Jirásek*. 2. vyd. Praha: Družstvo Dílo, 1946. 136 s.
23. NOVÁK, Arne. Karel V. Rais. Studie literárně historická. *Obzor literární a umělecký*. 1900, roč. II., č. 3.
24. PAROLEK, Radegast. K vlivu Tolstého „Vlády tmy“ na „Její pastorkyňu“ Gabriely Preissové. *Československá rusistika*. 1960, roč. 5.
25. PELANTOVÁ, Anna. Marie Pujmanová: Pacientka dra Hegla. *Nové Čechy*. 1932, roč. XV., č. 1.
26. PP. Úvahy a kritiky. Měsíční přehledy. *Naše doba*. 1896, roč. III.
27. PREISSOVÁ, Gabriela. *Její pastorkyňa*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. 71 s.
28. PUJMANOVÁ, Marie. *Pacientka doktora Hegla*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1959. 146 s.
29. RAIS, Karel Václav. *Kalibův zločin*. 21. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1958. 170 s.
30. SEKANINA, František. Úvahy a referáty. *Obzor literární a umělecký*. 1900, roč. II., č. 12.
31. SEZIMA, Karel. Z nové tvorby románové. *Lumír*. 1931 – 1932, roč. 58, č. 5.
32. SCHULZOVÁ, Anežka. *Její pastorkyňa*. *Květy*. 1890, roč. XII.
33. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2. přepracované vyd., Praha: Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
34. ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Jak řeší krizi moderní žena*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 156 s. ISBN 80-247-1202-4.
35. TAX, Jaroslav. *Marie Pujmanová (Tvůrčí drama 1909 – 1937)*. 1. vyd. Praha: Universita Karlova, 1972. 156 s.
36. VRBA, Jan. Divadlo. Městské divadlo v Plzni. *Pramen*. 1921, roč. II.
37. VZ. (ZELINKA, Vojtěch). Literatura. *Zvon*. 1932, roč. XXXII., č. 23.
38. ZÁKREJS, František. Obzor divadelní. *Osvěta*. 1900, roč. XXX., 1. díl, č. 3.
39. ZÁVODSKÝ, Artur. *Gabriela Preissová*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962. 318 s.
40. *Alois Jirásek*. [online]. [cit. 21-2-2016]. Dostupné z: <http://www.aloisjirasek.cz/>

Anotace

Jméno a příjmení:	Petra Koudelníčková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček Ph. D.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Svobodné mateřství v odrazu české literatury konce 19. a začátku 20. století
Název v angličtině:	Free motherhood in the reflection of Czech literature late 19th and early 20th century
Anotace práce:	V bakalářské práci se zabývám problematikou svobodného mateřství ve vybraných dílech přelomu 19. a 20. století. V první kapitole se věnuji postavení ve společnosti a možnostem vdov a svobodných matek. Dále i problematiku potratu, která s daným tématem úzce souvisí. Ve druhé kapitole analyzuji jednotlivá díla se zaměřením na hlavní hrdinky. Hrdinky následně srovnávám a hledám společné prvky v jednání či v chování.
Klíčová slova:	svobodná matka, vdova, dítě, drama, próza, hrdinky, srovnání
Anotace v angličtině:	The thesis deals with the issue of freely motherhood in selected works of 19th and 20th century. The first chapter deals with the position in society and the possibilities of widows and single mothers. Furthermore, the issue of abortion, which the given topic closely related. In the second

	chapter I analyze the individual works focusing on the heroine. I compare the heroines and search common elements in their dealings and behavior.
Klíčová slova v angličtině:	single mother, widow, child, drama, prose, heroines, comparison
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	38 stran
Jazyk práce:	český